

Barbara JARMOŁOWICZ
Akademia Marynarki Wojennej

**POPULARNE CZASOPISMIENICTWO MORSKIE
- WAŻNY KOMPONENT BUDOWANIA
ŚWIADOMOŚCI MORSKIEJ
SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO W LATACH
1945-1956, CZ. II.**

Słowa kluczowe:

czasopiśmiennictwo morskie w Polsce, świadomość morska,

WSTĘP

Czasopiśmiennictwo morskie w Polsce, ma swój początek w okresie międzywojennym. Na powyższy temat pisał Zbigniew Machaliński w swojej pracy „Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej”¹. W tej monografii dokonał podziału na: morskie czasopiśmiennictwo fachowe; morskie czasopiśmiennictwo naukowe i morskie czasopiśmiennictwo popularne. Wiele z zaprezentowanych czasopism morskich, po wielkiej zawierusze wojennej, powróciło na rynek czasopism w pierwszych latach powojennych. Niestety, niektóre z nich nie miały tej możliwości, ze względu na braki kadrowe w redakcjach, a inne na brak zgody na funkcjonowanie, ze względu na zbyt duże zasługi w „sprzyjaniu władzom w okresie międzywojennym”.

Nowa rzeczywistość, po zakończeniu II wojny światowej, otrzymanie zdecydowanej dłuższej granicy morskiej, od tej, która była przed wojną, wymusiła na władzy, podjęcie decyzji o uruchomieniu czasopiśmiennictwa morskiego. Zasadniczy kierunek, to społeczeństwo i kształtowanie jego świadomości morskiej. Szczególną uwagę zwrócono na młodzież, która stanowiła potencjał dla przyszłej gospodarki morskiej i obrony granicy morskiej. Dlatego też, szereg tytułów trafiało do Marynarki Wojennej, a także do młodzieży zamieszkującej terytoria Polski, znacznie oddalone od morza. Poszukiwano młodzieży chętnej

---

¹ Zb. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969 r.

do pracy w przemyśle stoczniowym, portowym czy rybołówstwie morskim, poprzez zamieszczanie artykułów o tematyce gospodarczej i militarnej. To do nich skierowano czasopisma morskie, aby szybko wykreować w nich świadomość morską. Celem powyższego artykułu jest przybliżenie procesów, towarzyszących powstawaniu czasopiśmiennictwa morskiego, które miało trafić do najszerszych grup czytelników w lata 1945-1956, a także ukazanie problemów, z którymi borykały się wydawnictwa oraz redakcje tych czasopism.

Kolejnym periodykiem z grupy czasopiśmiennictwa morskiego, był miesięcznik Ligi Morskiej pt.: „Młodzież Morska” - miesięcznik Ligi Morskiej².

„Młodzież Morska” - miesięcznik Ligi Morskiej, na rynku wydawniczym pojawił się w listopadzie 1945 roku. Już w czerwcu zrodziła się idea powstania czasopisma, kiedy to Biuro Zarządu Ligi Morskiej powierzyło pieczę czuwania nad wychowaniem morskim Stanisławowi Ludwigowi. W ramach tej idei zrodziło się min. utworzenie periodyku pt. „Młodzież Morska”. Wydawcą czasopisma był Zarząd Główny Ligi Morskiej, którego redakcja mieściła się w Warszawie przy ulicy Widok 10.

Pismo początkowo miało bardzo skromną szatę graficzną, obejmowało 8 stron formatu B4, a cena wynosiła 3 złote. Pierwszy numer w przeważającej części był autorstwa Stanisława Ludwiga, który teksty podpisywał swoim nazwiskiem, pseudonimem lub też anonimowo. Oprócz jego artykułów, zamieszczono dwa wiersze: pierwszy, autorstwa Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego pt. „Pieśń o żołnierzach z Westerplatte” a drugi gen. Mariusza Zaruskiego pt. „Tęsknota” wraz z artykułem³.

W związku z tym, że redakcja odczuwała braki kadrowe (problem ten pojawiał się we wszystkich czasopismach, nie tylko morskich), Stanisław Ludwig udał się na Wybrzeże do Gdyni, celem pozyskania redaktorów, jak również materiałów do kolejnych numerów. Niestety, prawdopodobnie nie wszystko potoczyło się po jego myśli, i dlatego też po powrocie do Warszawy podejmuje decyzje o odejściu z redakcji. Redagowanie czasopisma scedowano na Kolegium Redakcyjne, na czele, którego stanął Wacław Słabczyński, co zamieszczono w numerze 2-3 z 1946 r. Kolejny numer podwójny 4-5 ukazał się już pod redakcją kolejnego redaktora naczelnego Walerego Przyborowskiego, który tę funkcję piastował do zakończenia ukazywania się tego czasopisma na rynku prasowym⁴.

---

² Archiwum Muzeum Miasta Gdyni, „Młodzież Morska: miesięcznik Ligi Morskiej”.

³ Ibidem.

⁴ A. Ruta, *op.cit.*, s. 69-70. Pierwszy numer po odejściu Ludwiga firmowany był przez Kolegium Redakcyjne, w numerze 2-3/1946 pojawiło się nazwisko Wacława Słabczyńskiego, zaś od numeru 4-5/1946 funkcję redaktora objął Walery Przyborowski, który kierował pismem już do końca jego istnienia. Oprawę graficzną miesięcznika zapewniał Włodzisław Siwierski.

Z początkiem 1946 roku, pismo zmieniło format na A4, który nie uległ zmianie do końca funkcjonowania tego czasopisma. Natomiast zwiększył swoją objętość do 16 stron, a już pod koniec 1946 roku uległa ona zwiększeniu do 20 stron. To spowodowało, że uległa zwiększeniu cena jednostkowa egzemplarza, najpierw do 6 złotych, a od numeru 4-5/1946 do 8 złotych. Analogiczne zmiany ceny wprowadzono przy prenumeratach i tak: w prenumeracie rocznej, początkowo wynosiła 72 złote, a następnie 96 zł., z czasem już 144 zł, a ostatecznie wynosiła 300 zł. Członkowie Ligi Morskiej po otrzymaniu bonifikaty, płacili 250 złotych.

Nakład „Młodzieży Polskiej”, to był w zależności odwrotnie proporcjonalnej do ceny, tzn. cena jednostkowa czasopisma wzrastała, a nakład spadał z 25 tys. w 1946 r. do 9-12 tys. na przełomie lat 1947/1948, aby w 1949 roku „zatrzymać się” na liczbie 10 tys. egzemplarzy⁵. Pismo to było dystrybuowane przez okręgi LM i Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik”. Na podstawie sporządzonych sprawozdań, można stwierdzić, że wpływy wynikające ze sprzedaży nie pokrywają kosztów produkcji, w związku, z czym, zalecono sukcesywnie zmniejszać nakład, a niesprzedane egzemplarze, polecono rozprowadzać nieodpłatnie wśród organizacji młodzieżowych⁶.

Pismo zamieszczało przede wszystkim artykuły przeglądowe, tematycznie związane z profilem pisma. Posiadało również liczne rubryki tj.: „Ze świata”, później „Kronika zagraniczna”, „Polonia zagraniczna”, „Kalejdoskop morski”, „Słowniczek morski”, „Kronika”, „Z naszego Wybrzeża”, „Z życia redakcji”, „Odpowiedzi redakcji”, „Wydawnictwa nadesłane”, „Kącik filatelistyczny”, „Ze świata”, „Wyszkolenie żeglarskie”⁷. Wymienione rubryki, służyły do uaktywniania czytelników, poprzez zachęcanie ich do korespondencji z redakcją, publikowania swoich spostrzeżeń w poszczególnych obszarach tematycznych, co niewątpliwie wpływało na zwiększenie czytelnictwa tego czasopisma. W ten sposób, poprzez zainteresowanie różnorodną tematyką zawartą w tych rubrykach, wzrastało zainteresowanie problematyką morską, gdyż najważniejsze artykuły dotyczyły właśnie tej problematyki.

---

⁵ AAN, Liga Morska, Zarząd Główny w Warszawie 1945-1953 (1954) zespół 518, inwentarz 1-22, *Sprawozdanie Zarządu Głównego Ligi Morskiej za rok 1947,1948 i 1949*, Liga Morska, sygn. 120, Materiały informacyjne dla prasy z 17 maja 1946 r. Liga Morska, sygn. 10, k. 23. *Sprawozdanie Zarządu Głównego Ligi Morskiej za rok 1947*; Ministerstwo Żeglugi, sygn. 1054. *Sprawozdanie Zarządu Głównego Ligi Morskiej za rok 1948*, Liga Morska, sygn. 3, k. 25–27. Stenogram z Nadzwyczajnego Walnego Zjazdu Ligi Morskiej zorganizowanego w Szczecinie w dniu 2 kwietnia 1950 r. Referat sprawozdawczy Prezesa Zarządu Głównego Ligi Morskiej Józefa Salcewicza, por. A. Ruta, *op.cit.*, s. 70.

⁶ AAN, Ministerstwo Żeglugi, sygn. 1054, *Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej powołanej przez władze państwowe do zbadania rachunkowości i gospodarki ZG LM za okres 1945 i 1946-1947-1949*, k. 107-109.

⁷ Archiwum Muzeum Miasta Gdyni, czasopismo „Młodzież Morska”.

To spowodowało, że z tym czasopismem w różnym stopniu i czasie, współpracowało około osiemdziesięciu autorów min. Walery Przyborowski, Jerzy Kuryluk, Tadeusz Wywerka-Prekurat, Stanisław Woźniak, Ignacy Karwański, Jan Gajewski, Jan Ryszard Rąbka, Mieczysław Zydler, Bronisław Miazgowski, Michał Sumiński, Aleksander Lech Godlewski, Józef Wójcicki, Józef Modrzejewski, Wiesław Kasprzyk⁸.

W czasie funkcjonowania tego pisma, na rynku prasowym ukazało się 37 jego numerów, z czego 5 stanowiły numery łączone i jeden potrójny, wakacyjny 7-8-9/1946, a ostatni numer „Młodzieży Morskiej” ukazał się w grudniu 1948 r., gdyż od stycznia 1949 roku czasopismo to połączono z miesięcznikiem wydawanym przez Państwowe Centrum Wychowania Morskiego „Żeglarz” tworząc nowy tytuł „Młody Żeglarz”⁹.

„Żeglarz”, to kolejne czasopismo morskie, skierowane do młodzieży, które na rynku prasowym funkcjonowało już w 1946 roku. Periodyk ten, tematycznie obejmował kwestie związane z pracą na morzu, a wydawany był przez Państwowe Centrum Wychowania Morskiego¹⁰ w Gdyni (Wydział Wychowania Morskiego). W powstanie i rozwój tego pisma bardzo zaangażowany był wspomniany Stanisław Ludwig (pierwszy redaktor czasopisma „Młodzież Morska”).

Pierwszy numer pisma ukazał się maju 1946 roku, w sporym, bo liczącym 30 tys. nakładzie. Chociaż zainteresowanie tym miesięcznikiem było duże, to niestety w dość szybkim tempie nakład ulegał zmniejszeniu. Najpierw zmalał do 15 tys. egzemplarzy, a następnie jeszcze w tym samym roku, tj. 1946, numer podwójny 5-6 zmalał do 10 tysięcy egzemplarzy i w tym nakładzie ukazywał się do końca istnienia tego tytułu. Przyczyną tego stanu rzeczy było ograniczenie papieru¹¹. Wyjątkiem był nr 4 z 1948 r., który wyszedł w nakładzie 13 tys. egzemplarzy.

⁸ Ibidem, Analiza czasopisma „Młodzież Morska”, por. A. Ruta, *op. cit.*, s.71-72.

⁹ A. Ruta, *op. cit.*, s.72.

¹⁰ Kwiecień 1946 r. Utworzone zostało Państwowe Centrum Wychowania Morskiego (PCWM) z trzema ośrodkami: w Gdyni, Gdańsku i Dziwniej pod Szczecinem. Dyrekcję PCWM objął Józef Michałowski, zapalony żeglarz i instruktor morski od 1929 r., pedagog, polonista i entuzjasta propagandy spraw morskich. W początkowej fazie PCWM miało za zadanie prowadzenie tzw. kursów wiedzy zapoznawczej o morzu. W ramach jednak zapowiadanej reorganizacji szkolnictwa morskiego w Polsce, zgłoszono projekt, by każdy kandydat do Szkoły Morskiej również odbył takie podstawowe morskie przeszkolenie. Listopad 1946 r. Państwowe Centrum Wychowania Morskiego uruchomiło roczną Szkołę Jungów oraz Szkołę Rybaków Dalekomorskich. Druga z nich miała się z czasem przekształcić w Państwową Szkołę Rybołówstwa Morskiego, pierwsza zaś – stać się podbudową obu wydziałów Państwowej Szkoły Morskiej. Zob. <http://www.am.gdynia.pl/historia-psm-powoj>.

¹¹ APG, Oddział w Gdyni, Państwowe Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni 1946-1951 (oprac. F. Wierzbicki), sygn. 1/46, *Sprawozdanie za lipiec, Dział Propagandy*, k. 159, Ibi-104

„Żeglarz” ukazywał się w formacie A4 i obejmował 20 stron w numerach pojedynczych, natomiast podwójne numery liczyły odpowiednio od 32 do 36 stron. Pierwsze cztery numery, były czarnobiałe i skromnie zdobione, a już kolejne posiadały kolorowe okładki. Cena jednostkowa czasopisma nie była zbyt wygórowana (prawdopodobnie ze względu na dostępność dla młodzieży) i wynosiła 8 złotych – pierwsze numery, a w 1947 roku wzrosła do 12 złotych, a w 1948 roku wynosiła 20 złotych. Cena tzw. podwójnych numerów była proporcjonalnie wyższa i wynosiła 24 złote za nr 5-6 /1946 r., a przy wspomnianym wzroście ceny jednostkowej w kolejnym roku, wzrosła do 40 złotych. Prenumerata półroczna wynosiła 30 złotych, roczna 60 złotych, a od stycznia do czerwca 1948 r. wynosiła 120 złotych.

W inauguracyjnym numerze 1/1946 „Żeglarza”, Władysław Drapella w notce *Do czytelników ...* napisał: [...] *„Żeglarz” chce być podręcznikiem szkolnym, przez czas waszego terminowania. Chciałbym, abyście czuli, że jest to Wasze pismo, że możecie w nim znaleźć wszystkie interesujące Was rzeczy i tematy. Chciałbym, abyście do jego numerów wracali często, aby sprawdzić, czy pamięć nie zapomniała czegoś zanotować dokładnie. A gdy dorośniecie, gdy będzie już mogli stanąć przy jednym z warsztatów pracy morskiej, jako świadomi pracownicy morza, niech wtedy stojące na półce tomy „Żeglarza” będą Wam pomocne w pracy, i mówią o chwilach, które przeżyliśmy wspólnie, a które minęły. Dla tej młodzieży, która nie przyjdzie nad morze, z jakichkolwiek powodów-niech „Żeglarz” będzie pouczającą lekturą, zapoznającą z życiem na morzu, z pracą portu, z rozwojem polskiej myśli i polskiej siły morskiej¹².*

Ponadto w tym numerze ukazał się artykuł dyrektora PCWM Józefa Michałowskiego, w którym przedstawił cele i zadania tej instytucji. Kolejne artykuły były autorstwa: Jerzego Micińskiego¹³ pt. „Zwiedzamy stocznię rybacką”, Stefana Schwiegera ilustrowany artykuł wzbogacony rysunkami i schematami pt. „O łodziach i statkach rybackich”, Bogusława Domaniewskiego artykuł pt. „Na Morzu Północnym”, pojawił się także artykuł sygnowany Jotem pt. „Modelarstwo okrętowe” oraz stałe fragmenty, kontynuowane w kolejnych numerach: „Słowniczek terminologii morskiej, użytej w treści numeru” oraz rubryka „Z wydawnictw”.

W związku z tym, że PCWM organizowało szkolenia i kursy przygotowawcze, to na łamach pisma zamieszczało cykl materiałów edukacyjnych: „Cykl – porty morskie”, „Cykl – ludzie morza”, „Cykl – statki morskie”, „Cykl –

---

dem, *Sprawozdanie za m-c sierpień 1946*, k. 164, Ibidem, *Sprawozdanie za m-c listopad 1946 r.*, k. 190. Por. A. Ruta, *op. cit.*, s. 73.

¹² W. Drapella, *Do czytelników...*, „Żeglarz” –miesięcznik dla młodzieży poświęcony pracy na morzu, 1946 nr 1, s. 1.

¹³ Jerzy Miciński sekretarz redakcji „Żeglarz” 1946-1951, od 1952 sekretarz redakcji „Młody Żeglarz”, *Słownik dziennikarzy ...*

przyroda morza”, „Cykl – organizacja pracy morskiej”, „Cykl – lektura morska”, „Na morskim horyzoncie”. Warto podkreślić, że redakcja organizowała konkursy na łamach tego czasopisma, a na zwycięzców fundowano ciekawe nagrody, które min miały również spopularyzować tematykę morską wśród młodzieży i dorosłych¹⁴.

Na łamach tego czasopisma publikowali min. Kazimierz Demel, Jan Michalski, Edward Jankowski, Urban Krzyżanowski, Andrzej Żylicz, Franciszek Chrzan, Marian Milczek, Józef Gurbisz, Władysław Andrzejewski, Adam Barbaszewski, Ludwik Walasik, Jerzy Wójcicki, Witold Zubrzycki, Stanisław Ludwig, Bogusław Domaniewski, Józef Michałowski, Zofia Drapella, Władysław Drapella¹⁵.

Kolportaż tytułu w znacznej mierze odbywał się za pośrednictwem Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, bądź to w prenumeracie, bądź w sprzedaży bezpośredniej. Praktykowano także rozsyłanie poszczególnych numerów do organizacji młodzieżowych, kuratorów oświaty oraz okręgów Ligi Morskiej. Współpraca w ramach redystrybucji periodyku ze Spółdzielnią „Czytelnik” nie była wzorcowa, zdarzało się, że część nakładu czasopisma nie docierała do kiosków, powodując straty zarówno finansowe, jak i czytelnicze. To niewątpliwie wpłynęło na to, że PCWM podjęło rozmowy z gdańskim oddziałem Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, celem przejęcia kolportażu¹⁶.

Tytuł ten ukazywał się do grudnia 1948 roku, łącznie ukazało się 25 numerów, w tym trzy łączone wakacyjne egzemplarze: 5-6/1946, 8-9/1947, 5-6/1948. Grudniowy numer „Żeglarza” był ostatnim numerem, ukazującym się pod tym tytułem. Na początku 1949 roku doszło do fuzji czasopisma „Młodzież Polskiej” i „Żeglarza”¹⁷, czego efektem było pojawienie się na rynku wydawniczym nowego tytułu czasopisma morskiego „Młody Żeglarz”.

„Młody Żeglarz”, jako miesięcznik Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”, powstał w pierwszej dekadzie 1949 roku z połączenia powyżej wymienionych czasopism. Początkowo wydawała go Komenda Główna Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”¹⁸, przy współudziale PCWM, Marynarki Wojennej i Ligi Morskiej, Redakcja mieściła się w Gdyni, Aleja Zjednoczenia 3.

¹⁴ Archiwum Muzeum Miasta Gdyni, analiza czasopisma „Żeglarz”.

¹⁵ A. Ruta, *op. cit.*, s. 75.

¹⁶ APG OGd, Państwowe Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni 1946-1951, sygn. 1, *Wydział Propagandy, Sprawozdania za lipiec 1946*, k. 159, *ibidem, sprawozdania za sierpień 1946 r.* *ibidem, październik 1946 r.* k. 182, por. A. Ruta, *Czasopiśmiennictwo...*, s. 73.

¹⁷ Decyzję o fuzji miesięcznika podjęto na posiedzeniu G LM w dniu 19 października 1948 r. AAN, Liga Morska, sygn. 12, *Protokół nr 30/48 z posiedzenia Prezydium Zarządu Głównego LM w dniu 19. X. 1948 r.*, k. 134-138.

¹⁸ Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (SP) – polska państwowa organizacja paramilitarna, utworzona 25 lutego 1948 i przeznaczona dla młodzieży w wieku 16 – 21 lat. Utworzona została ustawą z 25 lutego 1948 o powszechnym obowiązku przysposobienia

Pismo ukazywało się w formacie 31 x 21 cm. W 1951 roku zmieniono podtytuł na „młodzieżowe pismo popularno -szkoleniowe Ligi Morskiej. Objętość pojedynczych numerów zwykle wynosiła 24 strony, natomiast numery tzw. podwójne, zawierały 32 strony. Jednostkowa cena pojedynczego numeru wynosiła 30 zł, podwodnego 45 zł, taka wartość obowiązywał do październikowego nr 10/1950, a już za nr 11/1950 należało zapłacić 90 groszy¹⁹.

„Młody Żeglarz” ukazywał się w nakładzie 30 tys. egzemplarzy. Z periodykiem przez cały czas ukazywania się, związany był już wcześniej wspomniany Stanisław Ludwig (kierownik Wydziału Wychowania Morskiego PCWM).

Stałe rubryki „Młodego Żeglarza” to: „Na morskim horyzoncie”, a w jego ramach, funkcjonowały podtytuły: „Statki i żegluga”, „Życie portów”, „Stocznie”,

---

zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu. Artykuł 1 tej ustawy wprowadził obowiązek powszechnego przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży *celem włączenia twórczego zapału młodego pokolenia do pracy nad rozwojem sił i bogactwa Narodu oraz celem rozszerzenia systemu wychowania narodowego, przedłużenia kształcenia i wychowania młodzieży poza okres obowiązku szkolnego*. Dla bezpośredniego kierownictwa powszechnym przysposobieniem młodzieży utworzono powszechną organizację przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży "Służba Polsce". Powszechny obowiązek przysposobienia zawodowego obejmował naukę, wykonywanie pracy okresowej (do 6 miesięcy) oraz wykonywanie pracy dorywczej, do 3 dni w ciągu miesiąca. Zwolnione od tego obowiązku były m.in. osoby uznane za niezdolne do pracy fizycznej, kobiety zameżne lub ciężarne, osoby, które odbyły zasadniczą służbę wojskową, jedyni żywicieli rodzin i duchowni. Komendant główny mógł nadto zwolnić inne osoby. Organizacja politycznie kontrolowana była przez PPR (później PZPR) za pośrednictwem Związku Walki Młodych (ZWM), później ZMP, organizacyjnie powiązana z wojskiem. Organizacja prowadziła obowiązkowe przysposobienie zawodowe, wojskowe, wychowanie fizyczne oraz indoktrynację polityczno-ideologiczną. Art. 52 ustawy przewidywał, że kierownicy i instruktorzy: *obowiązani są organizować naukę, pracę, ćwiczenia i spędzanie wolnego czasu młodzieży w taki sposób, by wyrobić w niej zamiłowanie do pracy nad odbudową kraju i zwiększeniem jego mocy, wpoić jej poczucie obowiązków obywatelskich i miłości Ojczyzny*. W 1949 do "Służby Polsce" należało około 1,2 mln osób. Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Powszechna_Organizacja. Por. K. Lesiakowski, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (1948–1955): powstanie, działalność, likwidacja*, Łódź 2008, t. 1, oraz A. Ruta, *Czasopiśmiennictwo morskie dla młodzieży w latach 1945-1952*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2013, z. 2, s. 68.

¹⁹ Reforma walutowa w Polsce w 1950 roku – druga reforma walutowa w powojennej Polsce dokonana 30 października 1950 roku, Wymiana z roku 1950 była równocześnie denominacją. Będące w obiegu w latach 1948–1950 złotówki wymieniono w ciągu kilku dni na nowe, przy czym wymiany dokonano tak, że pieniądze zdeponowane w bankach wymieniano, tak jak równocześnie przeliczono wszystkie ceny i płace pracownicze, w proporcjach 100 zł starych na 3 zł nowe, a gotówkę w stosunku 100 zł starych na 1 zł nowy. Szeroko powyższą problematykę przedstawili min. J. Kaliński, Z. Landau: *Gospodarka Polski Ludowej: 1944-1955*. Warszawa 1986.

„Rybactwo”, „Szkolnictwo morskie”, „Nasi morscy sąsiedzi”. Kolejną stała rubryką była „Polska flota rybacka”, „Archiwum Neptuna”, „Słowniczek terminologii morskiej”, „Kronika Kół Przynależności Marynarskiego SP”, „Odpowiedzi redakcji”, „Morska Kronika Służby Polsce”, „Rozrywki umysłowe”, „Na srebrnym ekranie”, „Co czytać?”, „Lektura morska”, „Gawęda bosmana Kędziory”. Oprócz stałych rubryk w periodyku publikowany był cykl przedstawiający sylwetki radzickich komandorów i admirałów pt. „Sławni ludzie morza” i seria artykułów „Polacy na morskich szlakach”. Warto podkreślić, iż na łamach tego czasopisma, drukowano też korespondencyjne kursy przygotowawcze z zadaniami i odpowiedziami, a także różnego rodzaju konkursy związane z tematyką morską, piosenki morskie wraz z nutami, tłumaczenia artykułów o tematyce morskiej z radzieckiej prasy i fotoreportaże.

Stałymi autorami artykułów byli: Stanisław Ludwig, Eugeniusz Gąsiorowski, Jerzy Miciński, Stanisław Woliński, Witold Zubrzycki, Bolesław Kuźmiński, Jerzy Zieleński, Marian Milczek, Janina Badowska, Edmund Jankowski, Wanda Karczewska, Jan Michalski, Sławomir Sierecki, Kazimierz Bartczak, Zbigniew Jurkiewicz, Alfred Świerkosz, Tadeusz Jasicki, Józef Wojnarowski, Anton Zonin²⁰.

Jako samoistne wydawnictwo „Młody Żeglarz” ukazywał się do grudnia 1951 roku, gdyż po tym terminie zostało ono wchłonięte wraz z innymi tytułami przez miesięcznik „Morze”, który był kontynuatorem przedwojennego wydawnictwa, o tym samym tytule.

„Morze” periodyk ten pojawił się na rynku wydawniczym już w listopadzie 1924 r. (o czym wspomniano w ppd. 3.1.), jako miesięcznik Ligi Morskiej i Rzecznej. Celem przybliżenia procesu rozwijania się tego czasopisma, należy zaprezentować jego bliższą historię od momentu powstania. Pierwszym redaktorem czasopisma w 1924 roku ukazującym się w nakładzie 3 tys. egzemplarzy był Radosław Krajewski. W pierwszym numerze w imieniu Komitetu Redakcyjnego kmdr Hugo Pistel napisał: *[...] Ten nasz dostęp do morza winniśmy utrzymywać za wszelką cenę we własnym ręku i winniśmy bronić nie wyłącznie przy pomocy not dyplomatycznych, ale przy pomocy własnej potężnej floty wojennej. Nie wierzymy w żadne fantastyczne projekty rozbioru [...]. Flota wojenna ma nam zabezpieczyć nasz wolny, niczym nie skrępowany dostęp do morza, dla handlu zagranicznego dla naszej floty, to nasze obecnie najważniejsze zadanie dla rozwoju ekonomicznego i ustalenia gospodarczego kraju*²¹.

Na łamach tego pisma w poszczególnych numerach, omawiano aktualne zagadnienia polskiej polityki morskiej. W ten sposób starano się umożliwić opinii publicznej, a także ówczesnej władzy i decydentom na różnych szczeblach kierowania państwem oraz na różnych obszarach, pełniejsze zrozumienie

²⁰ Archiwum Muzeum Miasta Gdyni, analiza czasopisma „Młody Żeglarz”.

²¹ Cyt. za H. Pistel, „Morze” 1924, nr 1, s. 2.

problematyki morskiej. Na treść pisma składały się artykuły poświęcone najczęściej polityce morskiej, o tematyce handlowej, żegludze morskiej, działalności portów, polskiej Marynarce Wojennej, przemyśle morskim, rybołówstwie i wychowaniu morskim. Na jego łamach znajdowały miejsce tzw. beletrystyczne treści, głównie krótkie opowiadania morski i opisy podróży. W latach 1924-1928 bardzo dużo miejsca poświęcano budowie portu w Gdyni. Reasumując „Morze” było informatorem społeczeństwa o aktualnych wydarzeniach znad polskiego Bałtyku i współtwórcą nowych koncepcji z dziedziny gospodarki morskiej i obrony wybrzeża²².

Po zakończeniu II wojny światowej, w latach 1945-1947 na rynku wydawniczym pojawił się periodyk „Morze”, wydawane przez Biuro Zarządu Głównego Ligi Morskiej. Tematyka zawarta na szpaltach tego czasopisma, dotyczyła kwestii związanych z historią i stanem obecnym, przemysłu stoczniowego, portowego, z dużą „domieszką” ówczesnej sytuacji politycznej i międzynarodowej. Podkreślano, ogromne zasługi Związku Radzieckiego w budowaniu polskiej gospodarki morskiej [przemysł stoczniowy, portowy, handel zagraniczny, budowa floty wojennej], a także wspomnienia z lat wojny mieszkańców Gdańska i Gdyni. Tak jak wcześniej wspomniano, pojawiające się trudności, szczególnie w tzw. sprawach kadrowych, brak redaktorów, a także trudności z pozyskaniem materiałów drukarskich, doprowadziło do włączenia tego periodyku, tak jak miesięcznika „Marynarz Polski” do nowego czasopisma, o którym już wspomniano wcześniej, a mianowicie „Morze i Marynarz Polski”. To czasopismo, funkcjonowało w latach 1948-1950. W 1950 roku dochodzi do fuzji miesięcznika „Młody Żeglarz” (omówiono to czasopismo wcześniej) z tytułem „Morze i Marynarz Polski” i powstaje ponownie, jako periodyk „Morze”.

Kolejny etap, funkcjonowania „Morza” to lata 1950-2000. W pierwszym okresie, czyli do tzw. odwilży, tematyka artykułów nie odbiegała od zamieszczanych w latach 1945-1947. W każdym numerze znajdowały się min. tzw. słowniczek terminologii morskiej użytej w treści numeru, odpowiedzi redakcji na listy czytelników, a także tematyka dla żeglarzy, w ramach tzw. kursu korespondencyjnego, min. uczymy się prawa drogi, uczymy się robót linowych. W początkowym okresie jego funkcjonowania artykuły zamieszczali min. Jerzy Pertek, Tomasz Damaniewicz, Stanisław Woźniak, Edward Karłowicz, Mieczysław Węgrowski, Stanisław Woliński²³.

Oprócz zaprezentowanego periodyku „Morze” terenowe Okręgi Ligi Morskiej, starały się aktywnie uczestniczyć w wydawaniu wydawnictw, propagujących treści i wartości związane z wychowaniem morskim. Były to zazwyczaj wydawnictwa okolicznościowe, lub też, jednostkowe wydawnictwa w formie broszurowej jak: „Ilustrowany Przegląd Morski- Biuletyn Zarządu Okręgu

---

²² Archiwum Muzeum Miasta Gdyni oraz Redakcja „Morza” analiza numerów periodyku.

²³ „Morze” 1952, nr 2.

Ligi Morskiej” w Kielcach. Ukazała się we wrześniu 1945 r., w mieście znacznie oddalonym od morza. Na odwrocie strony tytułowej umieszczono hasło: *Pod sztandarem Ligi Morskiej budujemy Polskę na Morzu* i hasłami wpisanym na okładce: *Morze źródłem bogactwa i dobrobytu mas pracujących* i na odwrocie *Morze jest podstawą wolności politycznej i gospodarczej Rzeczypospolitej Polskiej!* Cały biuletyn poświęcony sprawom polskiego morza i liczył 28 stron.

Kolejnym przykładem wydawnictwa ukazującego się nieregularnie wydawanego przez terenowy Organ Ligi Morskiej Okręgu Śląsko-Dąbrowskiego w Katowicach było wydawnictwo pt. „Na Bałtyk”. Październikowy numer z 1945 roku liczył 18 stron. Znalazły się w nim min. artykuły Zbyszko Bednarza „Przypisani Morzu”, Antoniego Sylwestra „Jedziemy polską Odrą od Raciborza do Szczecina”, „Rybołówstwo morskie w Polsce”, a także artykuły bez autorstwa „Gdańsk, Gdynia, Szczecin – Porty Polski”, „Polskie okręty wojenne w walec o wolność świata”, „Ze świata morskiego”, „Szlachcic z czasów króla Jana Kazimierza na morzu”.

„Liga Morska w Służbie Polski Ludowej”- biuletyn organizacyjno - propagandowy – miesięcznik. Wydawany w Sopocie przez Ligę Morską. Ukazywał się przez 4 lata od listopada 1950 do 1953 r. (w sumie 26 numerów). Od 1951 roku, był wydawany przez Wydawnictwo Morskie w Gdańsku, a do 1952 r., wydawało go Wydawnictwo Komunikacyjne Oddział Morski. Ostatni numer ukazał się w styczniu 1953 r.²⁴.

Oprócz wspomnianych biuletynów, których wydawcą była Liga Morska i tzw. okres ukazywania się na rynku wydawniczym, był bardzo krótki, pojawiły się min. „Echo Morskie” – pismo Zarządu Polityczno-Wychowawczego Okręgu Wojskowego w Gdańsku (od listopada 1945 r., 3 razy w miesiącu do 1947 r.) „Rejsy” – tygodnik wydawany przez RSW „Prasa” w Gdańsku. Pierwszy numer ukazał się 20 października 1946 z podtytułem „Ilustrowany Dodatek Dziennika Bałtyckiego”. Jak tzw. samoistne wydawnictwo ukazywało się do 1 czerwca 1947 r., a już kolejne numery pt. „Rejsy” ukazywały się w ramach „Dziennika Bałtyckiego” już, jako tygodniowy dodatek. Należy jeszcze wspomnieć o periodyku „Szczecin” wydawanym przez Spółdzielnię Wydawniczą „Polskie Pismo i Książka” w Szczecinie, jako dwutygodnik od czerwca 1946 r. Natomiast od 1947 r. ukazywał się, jako tygodnik z podtytułem „Tygodnik Miasta Morskiego”, a od nr 34/1948 z dniem 1 września, wydawany jest, jako „Tygodnik Wybrzeża”- Szczecin – Gdańsk - Gdynia. Ostatni numer czasopisma ukazał się 20 stycznia 1949 r. Wówczas też, na rynku prasowym ukazało się czasopismo pt.: „Wiatr od Morza”, poświęcone polskiej kulturze marynistycznej. Było ono wydawane przez Wydawnictwo „Czytelnik” w Gdańsku w 1946 r. a łącznie ukazało

²⁴ Archiwum Muzeum Miasta Gdyni.

się 7 numerów. Tworzyli je Janusz Stępowski – redaktor naczelny, Marian Brandys oraz Bolesław Wit - Świącicki²⁵.

W prezentowanym okresie pojawiło się kilka tytułów wchodzących w skład czasopiśmiennictwa morskiego –popularnego, a więc dostępne, mającego docierać do, jak najszerszej rzeszy odbiorców. Nie wszystkie tytuły przetrwały, niektóre z nich zainicjowały problematykę morską i po stosunkowo krótkim czasie zmieniały tytuł, lub były włączane w inne czasopismo, ze względu na zmianę stanu osobowego redakcji lub innych względów, często politycznych. Przykładem min. była zaprezentowana wcześniej gazeta marynarz pod tytułem „Nasze Morze”, która po kilku miesiącach (maj-sierpień 1945 r.) funkcjonowania zmieniła się w „Gazetę Morską”. Niestety, jej czas ukazywania się na runku czasopism, trwał do czerwca 1946 roku, tzn. też okazał się niezbyt długi. Następcą jej był „Marynarz Polski”, którego misja trwała od wiosny 1946 r do końca 1947 r, kiedy to z początkiem 1948 roku, został połączony z miesięcznikiem „Morze” pod nazwą „Morze i Marynarz Polski”.

Także „Echo Morskie” pismo wydawane pod szyldem Zarządu Polityczno-Wychowawczego Okręgu Wojskowego Morskiego, funkcjonowało do listopada 1945 r. do wiosny 1947 r.

Do grupy czasopism, które przedstawiono w powyższym podrozdziale, a zakończyły swoją misję na rynku wydawniczym w prezentowanym okresie były „Młódzież Morska” od 1945 do 1948 r., zastąpiony przez „Młodego Żeglarsza”, który, jako miesięcznik Ligi Morskiej docierał do młodzieży w latach 1949-1951. W tym samym czasie istniał miesięcznik „Żeglarsz”. Te dwa tytuły w 1952 roku zostały wchłonięte przez „Morze”. Do grupy, tzw. krótkotrwałych tytułów czasopiśmiennictwa morskiego, należy zaliczyć „Ilustrowany Przegląd Morski”, tylko dwa numer w czerwcu i wrześniu 1945 r.

Jedynym, tzw. ponadczasowym periodykiem, który funkcjonował przed wojną, a następnie w pierwszym okresie (1945-1956) i ma swoje miejsce na rynku czytelnictwa jest miesięcznik „Morze”.

Pomimo tego, że wiele z tych czasopism funkcjonowało krótko na rynku czytelnictwa, to niewątpliwie wniosły znaczący wkład w budowanie świadomości morskiej wśród społeczeństwa polskiego, szczególnie wśród młodzieży, a ich owocem, było w powstanie wielu drużyn harcerskich, tzw. wodniaków, którzy aktywnie uczestniczyli we wszystkich przedsięwzięciach związanych z morzem. A to był już wielki sukces.

---

²⁵ Biblioteka Główna PAN, sygn. IV 02975.

ABSTRACT

Maritime periodicals in Poland have their origins in the interwar period. Zbigniew Machaliński wrote on the above subject in his work "Maritime periodicals of the Second Republic" [1]. In this monograph the author has introduced the following division: specialist maritime periodicals, scientific maritime periodicals, and popular maritime periodicals. Many of the circulated maritime magazines returned, after the great turmoil caused by the war, to the magazine market in the early postwar years. Unfortunately, other periodicals were not afforded this possibility either because of the shortage of staff in their newsrooms, or because of lack of consent for their operation due to allegedly too large a role played in "encouraging the authorities of the interwar period."

The new reality of the post World War II era, and significantly longer maritime border as compared to the one before the war, forced the decision of the authorities to launch maritime periodicals. Their main focus of attention was society and shaping of marine awareness. Particular attention was paid to youth, viewed as a source of considerable potential for the future maritime economy and defense of the maritime border. Therefore, an array of publications was sent to the Navy as well as to teenagers living in the Polish territories somewhat more distant from the sea. In great demand were young people willing to work in shipbuilding, port and marine fishing. Articles on issues of economic and military power were meant to generate sufficient supplies. They were the addressees of said journals so as to seed in them proper maritime awareness. The purpose of this article is to present the processes behind the formation of maritime periodicals addressed to the widest groups of readers in the years 1945-1956, as well as to discuss problems with which publishing houses and editorial offices of the magazines in question had to struggle at that time.

- [1] Zb. Machaliński, Maritime periodicals of the Second Republic of Poland, Gdańsk, 1969.